

בְּיָנוּ יֵהוּ יִהוּדִים נוֹשְׂאֵי אֹר, לֹא רוֹצְחִים שְׂתוֹקֵפִים

מיידיש: שחר לבנון*

יעקב גלאטשטיין, מגדולי משוררי יידיש במאה העשרים, נולד בלובלין ב־1896 והיגר ב־1914 לניו יורק, העיר שבה פעל ויצר רוב שנותיו, ואשר בה מת ב־1971. ב־1920 ייסד גלאטשטיין, יחד עם אהרון גלאנץ־ליילס ונ"ב מינקוב, את קבוצת "אינזיך" ("בתוך עצמך") – זרם פואטי שהתמקד בהתבוננות אינטרוספקטיבית וביקש להביא לידי ביטוי את מכלול המחשבות, הרעיונות והרגשות שחוה אדם המביט על העולם ובא עמו במגע. שירתו של גלאטשטיין הושפעה מהזרמים המודרניסטיים באירופה ובצפון אמריקה, ובייחוד מן השירה המודרנית האנגלו־סקסית, שבה היה גלאטשטיין בן־בית. שירתו מתאפיינת בסגנון יומיומי, כעין שיחה הנשזרת בהתבוננות חדה, אירונית, מאופקת ושכלתנית; שיריו כתובים על פי רוב בחרוז חופשי, אך תמיד מתוך זיקה לריתמוס קלאסי. הוא מרבה לעסוק בנושאים מְטָה־לשוניים והיסטוריוסופיים. לאחר מלחמת העולם השנייה הפך חלק ניכר מיצירתו לקינה על העבר התרבותי והמשפחתי שנמחה.

גלאטשטיין השתתף בעיתוני יידיש שונים בארצות הברית והחל בשנת 1945 אף פרסם טור שבועי בעיתון הניו יורקי "יידישער־קעמפֿער" ("הלוחם היהודי"), שעסק בביקורת ספרות ובנושאי תרבות וספרות כלליים. הוא כתב שתי יצירות פרוזה שנחשבות לאבני יסוד בספרות יידיש המודרנית: "כשיאש נסע" (1938) "כשיאש הגיע" (1940).**

מבחר השירים שלפניכם לקוח מספרו "פֿון מײַן גאַנצער מײַ" ("מכל עמלי"), שהופיע בשנת 1956. השיר "קיביה" הוא תגובתו המזועזעת של המשורר לטבח שערך צה"ל בכפר קיביה ב־1953, כאשר בתים פוצצו על יושביהם. גלאטשטיין מזכיר כאן את הכמיהה היהודית להומניזם, כך שהתוצאה מורכבת ועמוקה יותר ממה שמניח המושג השכיח "טוהר הנשק העברי". השיר אוטוביוגרפיה מאתגר ומפרק את מושג הביוגרפיה האישית דרך בניית מיתולוגיה מדומיינת, מלאת אירוניה עצמית. ב"נצחי" ממוסס המשורר את רעיון האלמוות כשהוא משווה את עצמו אל החולף והכֵּלָה; השיר "זקנים מסורים" מנסה להותיר את העבר, המתגלה בחדש שנבנה על חורבותיו; "מוצרט" ו"דוסטויבסקי" משרטטים שניים ממושאי ההערצה של המשורר, אם כי בהסתייגות אירונית. התרגום מנסה לפתוח צוהר חדש אל יצירתו של גלאטשטיין ולהגיש לקוראים מבחר זעיר, קורטוב, מיבולו של משורר גדול. אני מבקש להודות מקרב לב לוויקי שיפריס ולבני מר על עזרתם ועל הידע הרב שחלקו עמי.

שׂיֵל

* פרט לשיר "קיביה", שתרגמה מיידיש סיון בסקין.

** על ספרי יאש של גלאטשטיין ראו גם במסתה של נעמה צפרוני בעמ' 309.

קיביה

א.

זַעַם, נִקְמָה וְעֶשֶׂן.
קִמְץ שִׁטְרוּף בְּעֵינָיו נוֹצֵץ.
מְזִינִים בְּקִשְׁתּוֹ וְחֵץ,
בְּחֶשֶׁף הַבְּגִידָה הַלִּילִי,
כָּרְתוּ אֶת הָרַחֲמִים מִלְּבָם
אָחִי, הָאָחִים שְׁלִי,
וְהִבִּיאוּ אֶת קֶלֶף חַיִּי לְפִסְלָה.
אֱלֹהֵי אֶרֶץ־רוּחַ שֶׁל בֵּית־מִדְרָשׁ.
אֵיךְ לְמַחֵל עַל גְּבוּרָה כָּל כֶּף אִפְלָה?

ב.

עָמִי, עָמִי הָרַחֲמֵן,
יְהוּדֵי שֶׁל כָּל חַיִּי.
לֹא אוֹתֵר עָלֶיךָ תְּמוּרָת
אַרְסֵנָל הַגְּבוּרָה הַגְּדוּל בְּעוֹלָם.
הָעַם שֶׁל אָבִי הַטוֹב
עַל אֲדַמַּת פּוֹלִין הַזֶּרָה.
כִּמָּה טוֹב לֵב שֶׁנִּנְתִּי אֶתְךָ
עוֹד מְאֹד שְׁנוֹתֵי הָרִכּוֹת.
גְּאוּתִי, נִבְחָרִי.
הַכַּחַשׁ שֶׁבְּגִלוֹת הַדְּרוּכָה.
אֶל תִּשְׁחַרְרַר עֲצֻמָּה מִד' אֲמוֹתֵי הַצּוֹדְקוֹת,
אֶל תַּעֲלֵם לִי בְּשִׁבֵי הָעוֹלָם,
וְאִזְקִים מִדְּמָמִים עַל יְדִידָה.

ג.

אוֹיְבֵתִי, זְרוּעֵי הַנְּטוּיָה,
תְּהִי צוֹדְקַת לְנִצָּח.
לֹא תַחֲלַל לְעוֹלָם
הַמְּלָה הַיְהוּדִית.

וְיֵהִי הַמָּקוֹם
 שֶׁל סֵלַע הַשְּׁלוֹם
 אֵיתָן וְטָהוֹר.
 וְכִשְׁנֹתְחִיל לְסֹפֵר אֶת כָּל הַנוֹפְלִים,
 נִרְפָּא אֶת הַפְּצוּעִים, אֶת הָאֲבֵלִים,
 בְּאֲמוּנָה וּבְרַחֲמִים,
 וְאֶפְלוּ בְשָׁדוֹת מְלַחְמָה,
 בְּלִילָה שֶׁל אֶפְלָה וּכְלָמָה,
 בְּנִינוּ יֵהְיוּ יְהוּדִים נוֹשְׂאֵי אוֹר –
 לֹא רוֹצְחִים שְׂתוֹקְפִים –
 הֵם יֵהְיוּ מְגַנְּנִים, מְנַצְּחִים, נְעֵלִים.

נצחי

חֲמֹשֶׁה עָשָׂר פְּתִילִים הַדְּלָקָתִי,
 עָשִׂיתִי חֵג אֶת אֲמֻצַּע הַשְּׁבוּעָה.
 אֶת כָּל הַגְּלָגָלִים עֲצַרְתִּי.
 אֶת כָּל הַרְעָשִׁים הִחָרַשְׁתִּי.
 אֶת כָּל הַרְחוּבוֹת קִשְׁטָתִי –
 לְמִי אֲנִי חוֹגֵג כָּאֵן?
 לִי, כִּי אֲנִי נִצְחִי.
 נִצְחִי כְּמוֹ פְטָרוֹזִילָיָה.
 כְּמוֹ קִלְפוֹת תְּפוּזוֹ,
 כְּמוֹ גִרְגֵר אֶבֶק,
 כְּמוֹ נִיצוּץ,
 כְּמוֹ מִשַׁב רוּחַ,
 כְּמוֹ טַפַּת מַיִם,
 כְּמוֹ חֲתוּל דְרוֹס
 שֶׁהִפְקִיד אֶת חַיָּו בְּסִבְלָנוֹת
 בְּיַדִּי הָאֲלֹמוֹתִיּוֹת הָאֲנוּשִׁית.
 וְכִי אֲשֶׁר רוּצָה, וְכִי שִׁבְקָשׁ
 אָז שׁ, אָז שׁ, אָז שׁ

יבוא נא ויפנים –
שאם החומות נחות דומם,
זה כי אני רוצה
שחג ילטף אבן ופלדה.
כי אני אבן ואני פלדה.
כי אני ואני ואני
נצחי.

אוטוביוגרפיה

דחפתי לבני אתמול את ההיסטוריה הבאה:
אבי היה קיקלופ, וברור, בעל עין אחת,
חמשה עשר אחי רצו לטרף אותי,
בקשי נצלתי מידיהם
והתחלתי לנדוד ברחבי העולם.
בנדודי בגרתי בשתי יממות,
אבל לבית אבי כבר לא רציתי לחזור.
יצאתי לצפניה ולמדתי Sprechen יידיש,
עברתי ברית מילה ונעשיתי Jude.
התחלתי לסחר בפשתן, בשעוה, באתרוגים, בפטמים קטומים –
ונחלתי כשלוון חרוץ.
עד שנתקלתי במקרה בנסיכה זקנה
שנפטרה והורישה לי את כל הונה.
נהייתי עשיר,
סבאתי וזללתי.
וכשראיתי שאני משמין טפה,
תפסתי לי כלה לחתונה.
אחרי החתונה אול ההון
ונעשיתי כתב עני בעתון.
לאבי, הקיקלופ, אני כותב לפעמים מכתב,
אך לחמשה עשר אחי – אצבע משלשת.

באפלת העולם

באפלת העולם,
יושב חרט החקים המשגע
ומגלף דברות חדשים.
כל ה-"לא תעשה" המסורים שלנו,
כל אשר היה אסור לנו,
כל אשר נגזר עלינו,
ומה שנמנע מאתנו,
הכל הפכו הטיסים לחרבות.

המקוד של החרט נוטל טוב ורע, יד ביד השנים.
אנו חיים, בינתיים, על דברת בינים.

זקנים מסורים

בעקשנות רצחנית, לוחמנית ואטומה
אנו צובעים, זקנים מסורים, את הגג מחדש.
נשותינו קשישות, עולמנו אבוד, אבל לנכדים שצריכים להולד
יהיה גג חדש.

והם ינתצו את הבית עד יסוד ויבנו מחדש את העולם
העתיק ההוא. (בעקשנות רצחנית, לוחמנית ואטומה.)
כה אנו אוגרים כל פרוור שמחה, כל אחד לעצמו עבור שנותיו המאחרות,
לאלה שצריכים להולד.
אבותינו באדמה, שלנו הקברים, ואנו יוצקים עצמנו בקירות
בעריצות כמו קדושים מענים.
בשביל אלה שימוטטו בית, קיר וגג
ושוב יקימו את העולם העתיק ההוא.

שינוי מייק

א.

שינוי מייק ישן בארון האָרד.
מבכה אותו ממלכה של שנים עשר רחובות
והפאה של האם וזקנו של האב.
צעירים יתומים עומדים בפנות הרחוב
ומקמטים סיגריות באצבעות עדינות רועדות.
נער עומד בפנה בכובע מלקסן
ויורק למרחק יריקה דקה.
על באר הדמעות מנחת אבן קשה, כבדה,
אבל היא יודעת ששינוי מייק ישן כעת
בארון האָרד.

האימה והמגן, המלך והשליט
של שנים עשר הרחובות,
מנח מטרון וישן.
הפאה של האם מתנה עליו זכות אחרונה,
הוא לא נתן להוריו הזקנים להיות לעל על אחרים.
אך זקנו של האב מביש בשנותיו המאחרות,
כי כלם, כלם יודעים מכל קצוות שנים עשר הרחובות,
ששינוי מייק נפל וישן כעת
בארון האָרד.

ב.

ספינות גוררות כבדות מפלחות את המים המטנפים,
עשן מסריח מכסה את הגגות בפיה,
על בניני העולם הנזעיר ההוא.
כאן, על הגג, הוא ראה את חזיון מלכותו.
הכביסה הרועדת על החוט
היתה שדמתו,
כאשר למטה למד האב בעינים חצי-עורות
על ספר מכתם בשמן
את התרגום עם הילדים

משלֶחָן – וְכִסֵּא – a chair .
 הוּ, הָאֵם הַבְּיָנָה אֶת הָאֶסוֹן
 כְּשֶׁבָנָה טַפְס בְּמַהֲרֵי בְּמַעֲלָה הַסֵּלֶם,
 מִכִּיס רְחוּב לְעִבְרֵי צְמֵרָת,
 לִפְתַּח הַגְּדוּל, מִלֶּךְ וּמִסְתַּעַר
 עַל כָּל קְצוֹת שְׁנַיִם עֶשֶׂר הַרְחֹבּוֹת.
 הָאֲבוֹת, נוֹשְׂאֵי הַמַּיִם הָאֲדוּקִים וְקַצְבִּים גְּסִים וִירְאִים,
 נוֹתְרוּ בְּבֵתִי הַקְּבֻרוֹת מֵעֵבֶר לַגֶּדֶר.
 הֵם לֹא יֵצְאוּ מִגְּדָרָם
 כְּשֶׁהָאֵב בְּעֵינָיו הָאֲדָמוֹת קָבַע בְּשַׁפֵּעַ
 אֶת הַדְּלוֹת בְּבֵית בְּשִׁירְתוֹ –
 אוֹי, שֶׁלֶחָן – וְכִסֵּא – a chair .

ג.

אֵיךְ דָּמְיָן אֶת מַלְכוּתוֹ?
 אֵיךְ שָׁלֹט?
 אֵיךְ מְשַׁל?
 אֵיךְ רָדָה?
 אֵיךְ דָּכָא?
 אֶת עוֹלָמוֹ הַזֶּעִיר עַד שֶׁהִגִּיעַ
 לְבֵית הַחֶק עִם הַפְּנִסִים הַיְרֻקִים.
 גֵּרוֹת הַשֶּׁבֶת הַחֲלוּדִים שֶׁל הָאֵם,
 הַשֶּׁבֶת הַדְּלָה בְּבֵית,
 הַקִּירוֹת הַטְּחוּבִים,
 זְקֵנוֹ שֶׁל הָאֵב וְהַפֶּאֶה שֶׁל הָאֵם
 הָאֵם יִדְעוּ אִזּוֹ שֶׁתַּחַת גַּג אֶחָד
 מִתְגוֹרֵר מִלֶּךְ,
 שֶׁמְלֶךְ וּמְלֶךְ, מְשַׁל וְשָׁלֹט,
 עַד שֶׁנֶּפֶל מִיַּד אוֹיֵב?
 מִי גָדַע אֶת הַשּׁוֹשֶׁלֶת?
 שִׁינֵי מִיִּיק יוֹדַע אֵךְ אֶסוֹר לְסַפֵּר,
 שִׁינֵי מִיִּיק מְחַיֶּה בְּאֶרֶן הָאֶרֶד.

ד.

כְּמָה אִמְץ בְּגוֹף כְּחוֹשׁ כָּל כָּף,
כְּמָה כְּשֵׁרוֹן בְּשִׁפְתַיִם חֲתוּמוֹת,
כְּמָה עֵקֶשׁנוֹת בְּרַגְלִים גְּאוֹת
לְבּוֹא לְשִׁתְּקָה, לְשִׁתְּקָה, לְשִׁתְּקָה
לְמֵרְאוֹת הָרֹאשׁ הַשּׁוֹתֵקָה.

הַנִּיחוּ לָהּ לְגִשְׁתַּי לְאֲרוֹן הָאֲרֹד.

הוּ, בְּחֵייהַ הַצְּעִירִים וְהַזְּהָרִים
הוּא הָיָה בֶן הָאֲצִילִים,
הָאֲבִיר הַדּוֹהַר עַל הַסּוֹס,
הַצְּעִיר הָאֲטוֹם, הַשְּׂכּוֹר,
שֶׁהָקִיא כְּעֵס
וְדַבּוֹר לֹוֹהֵט.

כְּמָה עֵקֶשׁנוֹת לְעַבֵּר דֶּרֶךְ כָּל הַשּׁוֹרוֹת
וְלְבּוֹא לְשִׁתְּקָה, לְשִׁתְּקָה, לְשִׁתְּקָה
לְמֵרְאוֹת הָרֹאשׁ הַשּׁוֹתֵקָה.

הַנִּיחוּ לָהּ לְגִשְׁתַּי לְאֲרוֹן הָאֲרֹד.

דוסטויבסקי

א.

דוֹסְטוּיבְּסְקִי הֵנִיחַ אֶת אֱלֹהִים
עַל הַשְּׁלֵחָן, לְיָדוֹ
כְּמוֹ בְּקִבּוּק וּדְקָה
וְגִמְעָה.
הוּא הָקִיא וּפְלֵט,
הַתְּפִכָּח לְרַגְעָה,
וְשׁוֹב נִמְשָׁךְ יְאֱלֹהִים,

כְּמוֹ לְבַקְבוּק.
פַּעַם, כְּשֶׁדוֹסְטוֹיבֶּסְקִי הִתְגוֹלֵל עַל הָרִצְפָּה,
נִכְנַס אֵלָיו זָקֵן.
הַזָּקֵן הָרִים אוֹתוֹ בְּאַנְחָה
הַנִּיחוֹ עַל הַמַּטָּה הַקְּשָׁה
חָלַץ אֶת הַמַּגָּפִים מִן הָרַגְלִים הַמְּלַכְלָכוֹת,
נָקָה אֶת הַפֶּה,
הִבְרִישׁ אֶת הַזָּקֵן הַמְּדַבְּלֵל וְהַמְּזוּהָם,
לִטֵּף אֶת הַמִּצַּח הַקָּרִיר מִזַּעָה.

דוֹסְטוֹיבֶּסְקִי פָקַח אֶת עֵינָיו הַטְּטָרִיּוֹת
וְשָׁאַל:
מִי אַתָּה?
הַזָּקֵן נִעְלָם.
בְּצַעֲדִים רְעוּעִים הִתְקַרֵּב לְשַׁלְחַן הַכְּתִיבָה.
הַבַּקְבוּק הָיָה רִיק.
הוּא שָׁתָה אֶת אֱלֹהָיו עַד הַתַּחֲתִית.
הוּא נָטַל אֶת הָעֵט לְיָדוֹ
וְכָתַב לְלֹא הַפְּסָקָה.
הוּא פָּחַד לְהָרִים אֶת הָרֹאשׁ
מִכִּיּוֹן שִׁדְעָה
שֶׁהַזָּקֵן עוֹמֵד מֵעַלְיוֹ,
שׁוֹמֵר עָלָיו,
בְּפִכְחוֹנוֹ הַטּוֹב, הָאֲנוּשִׁי.

גַּם אוֹתוֹ תֵּאָר דוֹסְטוֹיבֶּסְקִי בְּסַפְרָיו.

ב.

הָעֶצֶב שֶׁל חַיִּי
קָרוֹב כָּל כֶּן
לְכָל מִי שֶׁנוֹשֵׂא בְּעַל הַחַיִּים.
הוּא מִתְכּוֹפֵף, מִטָּה אֶזֶן
לְעֵלָה הַזְּעִיר בְּיֹתֵר.
מִבֵּין אֶת הַכָּאֵב הָאֵלֶם שֶׁל כֶּלֶב.

עמל האדם מנח על כתפיו.
הוא נושא את המשא בצער קדוש.

הכל הוא כותב בספריו:
החשבון הסופי של היסורים,
כל הטענות והאמדנים
של האויבים השכורים,
חסרי הכל,
שהלקו בירשת הצרעת של החיים.
אם בראשית היא בריאה ופשר,
ספריו הם תנ"כים של תהו.
הוא העניק לכלם מטובו, הבנתו,
הצית בהם טרוף חגיגי,
שלח אותם לכתת רגליהם בדרכים,
צוה להתלכלך ברפש
ולטפס לאלהים.

רק אותנו תאר בספריו
בזעם שכור ומגאל בקיא.
אנחנו היינו הסנה הבוער בעיניו.
אנחנו לא נשרפים.

איננו אנשים כי אם יהודים,
שקבלו את החיים
בסיני, בצער מואר ומלכן.
הוא היה חכם ואדיב לכלם.
רק אנחנו ראינו בו טפש.

מוצרט

חִלְמָתִי שְׁגוּיִים צָלְבוּ אֶת מוֹצֶרֶט
וְקִבְּרוּ אוֹתוֹ קְבוּרַת חֲמוּר.
רַק הַיְהוּדִים רָאוּ בּוֹ אֶת אִישׁ הָאֱלֹהִים,
וְאֵת זְכוּרוֹנוֹ הַמְּבָרֵךְ נוֹטְרִים.

אֲנִי הֵייתִי שְׁלִיחוֹ, בְּרַחֲבֵי הָעוֹלָם הַתְּרוֹצֵצָתִי,
הַמְּרָתִי לְדָתוֹ כֹּל אִישׁ אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי.
כֹּל נוֹצְרֵי שֶׁהִכְרַתִּי,
מִיָּד תִּפְסְתִּי וּמִצָּרְתִּי.

כַּמָּה נִפְלָא הָאִישׁ הַשְּׁמִימִי
וְדִבְרוֹתָיו הַמוֹזִיקָלִיִּים,
כַּמָּה מְמַסְמְרוֹת בְּזִמְרָה
יְדֵי הַנְּהַרָה.
בְּמִצּוֹקְתוֹ הַגְּדוֹלָה,
הָאֲצַבְעוֹת צָחֲקוּ
לְזַמֵּר שֶׁצָּלְבוּ.
בְּעֲצָבוֹתוֹ הַבּוֹכִיָה,
אָהֵב יוֹתֵר מֵעֲצָמוֹ אֶת
הָאוֹן הַשְּׁנִיָּה.

כַּמָּה דָּלָה וְכַמָּה מְזֻעָר
נוֹתַרְתָּ מוֹל מוֹצֶרֶט
הַדְּרָשָׁה עַל הָהָר.